

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشکده اصول الدین

تهران

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع:

# خطابه غدیر، منابع و اسناد آن

استاد راهنما

دکتر غلام حسین تاجری نسب

استاد مشاور

دکتر حمیدرضا مستفید

۱۳۸۷ / ۲ / ۲۵

نگارش

۱۳۸۷ / ۲ / ۲۵

فاطمه ابراهیمی

نیمسال: دوم

سال تحصیلی: ۸۶ - ۸۵

## تقدیم

تقدیم به صاحب غدیر پیامبر اعظم رسول اکرم ﷺ  
و امیر غدیر امام مکارم و مناقب علی بن ابی طالب علیه السلام  
و بانوی دو سرا، شهیده راه غدیر، فاطمه زهرا علیها السلام  
و موعود غدیر امام ثانی عشر، مهدی منتظر - عجل الله تعالی فرجه - گل سرسید خلقت  
و آنان که چهارده قرن غدیر را حفظ کرده و با ابلاغ پیامش آن را به امروز رسانده‌اند  
تا پرچم ولایت را بر بلندای تاریخ برافراشته نگاه دارند.

## سپاسگزاری

حمد و سپاس خداوندی را که فاتح باب تعلیم و تعلم است.

سپاس پیام آورش را که معلم کتاب و حکمت است.

سپاس اوصیای حق را که دروازه شهر علم اند.

سپاس نثار دانشمند محترم، حضرت علامه سیدمرتضی عسکری - دام ظلّه - که سازنده این خانه علم و دانش است و راه دستیابی به علوم الهی را برای دل سپردگان این علم و آرزومندان حق و حقیقت فراهم آورد.

به انجام رسانیدن این رساله که در آغاز امری مشکل می نمود و رفته رفته مشکلاتش بیش از پیش می شد با دلسوزی و راهنمایی های مشفقانه استاد محترم جناب آقای دکتر تاجری نسب ممکن شد. بارها و بارها برای حل معضلات و مشکلاتی که سر راهم بود، به ایشان مراجعه نموده و ایشان همواره با روی باز، صبر و حوصله و لطف و کرم خود در تمام مراحل خود پذیرای مزاحمت های من بوده، قطعاً گفتن چند جمله تشکرآمیز با زحماتی که ایشان متحمل شده اند برابری نمی کند. تنها برای ابراز قدردانی متواضعانه می گویم: استاد گرامی، جناب آقای دکتر تاجری نسب، از زحمات و تلاش های بی دریغ و دلسوزانه شما نهایت تشکر را دارم.

و با تشکر و سپاس فراوان از استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر مستفید که از راهنمایی های عالمانه و بی دریغ ایشان بهره وافر بردم.

و با تشکر از پدر و مادرم به خاطر دعای خیرشان، از همسرم به خاطر همکاری و همراهی اش و از گل های زندگی ام به خاطر بردباری شان در کمبودهایی که در این مدت متحمل شده اند.

## چکیده

واقعه مهم غدیر و ایراد خطبه توسط پیامبر ﷺ در غدیر خم یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ اسلام است که شقاوت و سعادت بسیاری از مردم پس از آن رقم خورده است.

این واقعه پیوسته در طول تاریخ مورد نظر و توجه مورخان، محدثان، مفسران و علمای اسلام بوده است. بعضی خواهان زنده نگه داشتن آن و برخی از پی‌محو آثار آن بوده‌اند.

علمای عامه گرچه در پی آن بوده‌اند که از غدیر تنها یک عبارت، یک حدیث و یک سخن کوتاه باقی بماند اما بودند شیعیانی که با نقل و ضبط سخنان گهربار پیامبر ﷺ در غدیر، آن را حفظ کرده و به زمان حاضر رساندند.

هدف و موضوع این رساله «تحقیق و بررسی اسناد خطابه غدیر» می‌باشد. این خطبه در ۹ منبع از منابع مهم شیعی که نویسندگان آنها همه از عالمان و زاهدان عصر خویش بوده‌اند، با اسناد معتبر به دست ما رسیده است که عبارت‌اند از: «روضه الواعظین» فتال نیشابوری، «احتجاج» طبرسی، «نزهة الکرام» رازی، «اقبال»، «التحصین» و «الیقین» ابن طاووس، «عدد القویه» علی بن یوسف حلی، «نهج الایمان» علی بن یوسف بن جبر، «صراط المستقیم» علی بن یونس عاملی.

این خطبه سه طریق روایت دارد که عبارت است از:

۱- روایت منقول از امام باقر علیه السلام؛

۲- روایت منقول از حدیفة بن الیمان؛

۳- روایت منقول از زید بن ارقم.

از سه طریق فوق، روایت منقول از امام باقر علیه السلام نسبت به دو طریق دیگر از اعتبار بیشتری برخوردار است. بررسی احوال رجال سند این طریق می‌رساند که اکثراً ثقه بوده‌اند؛ البته مجهول الحال بودن بعضی از راویان خدشه‌ای به اعتبار سند نمی‌زند و از آنجایی که قرینه‌ای بر عدم اتصال در سند فوق به دست نیامد، لذا این سند متصل و معتبر می‌باشد.

این خطبه از میراث‌های حدیثی شیعه و دارای مضامین بلند و در درجه بالای اعتبار بوده که محتوای آن در شکل مجزئی بارها توسط پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بیان شده است.

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
و	چکیده
۱	کلیات
۲	مقدمه
۷	تبیین اهمیت موضوع
۸	هدف از انجام تحقیق
۹	سابقه تحقیق
۹	فرضیه‌ها
۹	روش تجزیه و تحلیل و استدلال
۱۰	جنبه‌های نوآوری تحقیق
۱۱	بخش اول
	<b>فصل اول - کلیدواژه‌ها</b>
۱۲	خطبه و خطابه
۱۳	غدیر
۱۳	خم
۱۴	غدیر خم
۱۴	الجحفه
۱۵	سند
۱۶	<b>فصل دوم - واقعه غدیر خم</b>
۱۷	به سوی مکه و در مکه
۱۸	به سوی مدینه
۱۹	نزول آیه ابلاغ
۲۰	آرای مفسران ذیل آیه ابلاغ

۲۱	اعلام توقف
۲۲	نزول آیه اکمال
۲۳	عمامه سحاب
۲۴	شعر حسان
۲۴	حدیث تهنیت
۲۴	قدرت‌نمایی الهی

### بخش دوم: حدیث غدیر

۲۶	مقدمه
۲۷	معرفی حدیث غدیر
۲۸	راویان حدیث غدیر
۲۸	الف) راویان حدیث غدیر از اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۲۹	ب) راویان حدیث از صحابه
۲۹	ج) راویان حدیث از تابعین
۳۰	د) راویان حدیث غدیر از قرن دوم تا قرن چهاردهم
۳۱	صحت حدیث غدیر
۳۴	تواتر حدیث غدیر
۳۵	مؤلفان در موضوع حدیث غدیر
۳۷	احتجاجات به حدیث غدیر
۳۹	الف) احتجاج امام علی <small>علیه‌السلام</small>
۳۹	ب) احتجاج اهل بیت به حدیث غدیر
۴۱	ج) احتجاج دیگران به حدیث غدیر

### بخش سوم: خطبه غدیر

۴۲	سخنرانی پیامبر <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small> قبل از غدیر
۴۳	الف) خطبه اول در منی
۴۴	



۴۵	ب) خطبه دوم در مسجد خیف در منی
۴۶	خطبه پیامبر ﷺ در غدیر خم
۴۶	الف) اهمیت خطبه و موضوع آن
۴۷	ب) وصف سخنران خطبه
۴۷	ج) اهمیت مجلس
۴۸	د) محتوا و نکات بارز در خطبه
۵۳	مؤلفانی از عامّه که به سخنرانی پیامبر ﷺ در غدیر اشاره نموده‌اند

### بخش چهارم: مدارک متن کامل خطبه غدیر

۵۵	بررسی منابع خطبه غدیر
۵۷	۱- روضة الواعظین و بصیرة المتعظین، محمد بن حسن فتال (م ۵۰۸ ق.)
۵۷	الف) شرح حال مؤلف
۶۰	آثار و مؤلفات فتال
۶۱	ب) کتاب روضة الواعظین
۶۲	سبب تألیف
۶۳	نسخ کتاب
۶۳	۲- الاحتجاج ابو منصور احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی (م ۶۲۰)
۶۳	الف) شرح حال مؤلف
۶۴	ب) کتاب الاحتجاج
۶۵	متن و محتوای این کتاب
۶۵	سبب تألیف
۶۸	۳- نزهة الکرام، جمال الدین مرتضی محمد الرازی (اوایل قرن ۷)
۶۸	الف) شرح حال مؤلف
۶۹	آثار مؤلف
۷۰	ب) نزهة الکرام و بستان العوام
۷۱	موضوع کتاب

۷۱	نسخ کتاب
۷۲	سبب تألیف
۷۲	۴- الاقبال، رضی الدین علی بن موسی بن طاووس (م ۶۶۴ ق.)
۷۲	الف) شرح حال مؤلف
۷۶	فرزندان وی
۷۶	مشایخ و شاگردان وی
۷۷	آثار ابن طاووس
۸۰	وفات او و مدفن وی
۸۰	ب) کتاب الاقبال الاعمال
۸۳	نسخه های کتاب الاقبال
۸۳	۵- کتاب الیقین
۸۵	الیقین باختصاص مولانا امیرالمؤمنین علی <small>علیه السلام</small> بامرة المؤمنین
۸۶	وجه تسمیه
۸۷	تعداد ابواب کتاب
۸۸	سبب تألیف
۸۹	اسانید و مصادر کتاب
۹۰	تبویب و ترتیب کتاب
۹۱	نسخ کتاب
۹۲	۶- التحصین لاسرار مازاد من اخبار کتاب الیقین
۹۳	سبب تألیف کتاب
۹۳	ابواب کتاب
۹۴	نسخ کتاب
۹۵	۷- العدد القویه علی بن یوسف الحلّی (م ۷۱۰ ق.)
۹۵	الف) شرح حال مؤلف
۹۶	ولادت و وفات وی
۹۶	اساتید و شاگردان وی

۹۶	ب) کتاب العدد القویه لدفع المخاوف الیومیه
۹۸	۸- نهج الايمان، زين الدين على بن يوسف بن جبر (قرن ۸)
۹۸	الف) شرح حال مؤلف
۹۹	ب) کتاب نهج الايمان
۱۰۱	۹- الصراط المستقیم، علی بن یونس العاملی البیاضی (م ۸۷۷ ق.)
۱۰۱	الف) شرح حال مؤلف
۱۰۲	نام و لقب وی
۱۰۳	ولادت وی
۱۰۴	مشایخ و شاگردان وی
۱۰۵	اقوال علما در مورد وی
۱۰۶	آثار علمی وی
۱۰۶	ب) کتاب الصراط المستقیم الی مستحقی التقدیم
۱۰۸	نسخ کتاب

### بخش پنجم: طرق روایتی متن کامل خطبه غدیر

۱۰۹	
۱۱۰	۱- روایت منقول از امام باقر <small>علیه السلام</small>
۱۱۱	۲- روایت منقول از زید بن ارقم
۱۱۱	۳- روایت منقول از حذیفه بن الیمان
۱۱۲	<b>فصل اول - بررسی رجال روایات امام باقر <small>علیه السلام</small></b>
۱۱۲	۱- در کتاب احتجاج
۱۱۲	احمد بن علی بن ابی منصور الطبرسی
۱۱۳	ابو جعفر مهدی بن ابی الحرث الحسینی المرعشی
۱۱۴	ابو علی الحسن بن الشیخ ابی جعفر محمد بن الحسن الطوسی
۱۱۵	ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسی
۱۱۶	ابو محمد هارون بن موسی التلعکبری
۱۱۷	ابو علی محمد بن همام

١١٨	على السورى
١١٨	ابومحمد العلوى
١١٨	محمد بن موسى الهمداني
١١٩	محمد بن خالد الطيالسى
١١٩	سيف بن عميره
١٢٠	صالح بن عقبه
١٢١	قيس بن سمعان
١٢١	علقمة بن محمد الحضرمى
١٢٢	حاصل بررسى
١٢٣	٢- در كتاب اليقين
١٢٤	السيد على بن طاووس
١٢٥	احمد بن محمد الطبرى
١٢٧	محمد بن ابى بكر بن عبد الرحمن
١٢٧	الحسن بن على ابو محمد الدينورى
١٢٨	عقبه بن قيس
١٢٨	حاصل بررسى

### فصل دوم - بررسى رجالى روايت زيد بن ارقم

١٣٠	السيد على بن طاووس
١٣٠	الحسن بن احمد الجاوانى فى كتابه «نور الهدى و المنجى من الردى»
١٣٢	ابوالفضل محمد بن عبدالله الشيبانى
١٣٣	ابوجعفر محمد بن جرير بن يزيد الطبرى
١٣٤	ابوجعفر محمد بن جرير بن رستم الطبرى
١٣٥	هارون بن عيسى بن سكين البلدى
١٣٥	حميد بن الربيع الخزاز
١٣٦	يزيد بن هارون
١٣٦	نوح بن مبشر

۱۳۷	نوح بن قیس
۱۳۷	الولید بن صالح
۱۳۸	ابوالضحی ابن امرأة زید بن أرقم
۱۳۸	زید بن أرقم
۱۳۹	حاصل بررسی
۱۴۱	<b>فصل سوم - بررسی رجالی روایت حدیفة بن الیمان</b>
۱۴۱	مؤلف کتاب «النشر والطلب»
۱۴۲	احمد بن محمد بن علی المهلب
۱۴۲	ابوالقاسم علی بن محمد بن علی بن القاسم الشعرانی
۱۴۲	محمد بن علی بن القاسم الشعرانی
۱۴۲	سلمة بن فضل الانصاری
۱۴۳	ابومریم
۱۴۴	قیس بن حیّان (حنان)
۱۴۴	عطیة السعدی
۱۴۴	حدیفة بن الیمان
۱۴۵	حاصل بررسی
۱۴۶	معتبرترین طریق روایت
۱۴۶	نتیجه

### بخش ششم: نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۴۸	نتیجه گیری
۱۴۹	پیشنهادها
۱۵۵	
۱۵۶	<b>منابع</b>
۱۷۰	چکیده انگلیسی

## کلیات

## مقدمه

«الحمد لله الذي جعلنا من المتمسكين بولاية مولانا امير المؤمنين (عليه السلام)»

سپاس و ستایش ذاتی را که بخشنده و مهربان است. آنکه با هدایت به آیین پاک اسلام بر ما پاک منت نهاده.

درود و سلام بر بهترین آفریده، سید و سرور انبیای الهی و پیشوای رحمت که از برای گسترش عدل و داد برانگیخته شد و دو چراغ قرآن و عترت را بعد از خود به ودیعه نهاد و برای استمرار در اجرای آن با نصب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (عليه السلام) نخستین گرونده به آیین محمدی (ص) سرقافله پرهیزکاران، الگوی فضایل انسانی، ریسمان هدایت، به جانشینی و ولایت، دین را به کمال مطلوبش رساند.

درود و رحمت بی پایان بر اهل بیت پیامبر (ص) که چراغ هدایت و کشتی نجات این امت اند و لعن و نفرین بر دشمنان و غاصبان حقشان تا روز رستاخیز باد.

واقعه غدیر از بااهمیت ترین موضوعات تاریخ اسلام است؛ چراکه محل رجوع و استناد بسیاری از مسائل مورد اختلاف است.

با وجود گذشت سالیان بسیار از واقعه غدیر، حقیقت غدیر از وجوه مختلف برای مسلمانان مطرح می باشد؛ چراکه اکمال دین و اتمام نعمت الهی در غدیر به واقعیت رسید؛ واقعیتی که «خطبه غدیر» ارزنده ترین سند آن است.

پیامبر ﷺ در حجة الوداع در بازگشت از سفر حج یک سخنرانی طولانی و پرمحتوا در غدیر خم ایراد نمودند که مضامین بلند بیانات حضرت و نیز اصل این واقعه و رخداد به عنوان ثمره نبوت و میوه رسالت می باشد.

با مطالعه محتوای این خطبه درمی یابیم که چرا پیامبر ﷺ در آن شرایط خاص چنین خطبه مفصلی در آن مراسم باشکوه ایراد فرمود و جانشینان خود را تا روز قیامت به طور رسمی به جهانیان معرفی نمود و با این مطالب ارزنده برای مسلمین نه تنها در آن روز، بلکه تا آخرین روز دنیا، تعیین خطمشی نموده و آنچه را که مردم باید بدانند در این سخنرانی با حدود ۱۲۰۰۰۰ مستمع بیان داشتند، که چکیده فرمایشات حضرت جمله معروف **من کنت مولاه فعلی مولاه** می باشد.

به اعتقاد شیعیان و به تصریح کتب تفسیر، تاریخ و حدیث، پیامبر ﷺ چنین خطبه ای ایراد فرموده اند؛ اما اهل سنت در نقل این واقعه تنها به بیان حدیث غدیر اکتفا کرده و از بیان خطبه غدیر خودداری کرده اند.

لازم به ذکر است که در تحقیق حاضر سعی بر آن شده که تا حد ممکن از منابع و مأخذ اهل سنت بهره گرفته شود.

جزوه حاضر شامل شش بخش می باشد:

در بخش اول به بررسی واقعه غدیر خم پرداخته شده است. مورخان، محدثان و مفسران فریقین به بیان این واقعه پرداخته و آن را با مدارک و سندهای فراوانی در کتاب های خود آورده اند که پیامبر ﷺ در دهمین سال هجرت، به امر خدا به قصد زیارت خانه خدا از مدینه خارج شدند، خبر به سرعت بین مردم پیچید. آنانی که می خواستند از فیض معنوی همراهی با پیامبر ﷺ بهره مند شوند با حضرت به راه افتادند. جمعیت همراه را حدود ۹۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰۰ نفر ثبت کرده اند.

پیامبر ﷺ در این سفر اعمال حج را یک به یک برای مردم بیان نمودند. از جمله وقایعی که در این ایام ثبت کرده اند، خطبه ای است که حضرت در روز عرفه برای مسلمانان ایراد نموده و در آن مردم را به تقوا و حقوق یکدیگر و قرآن و عترت سفارش کردند.

در راه بازگشت به مدینه آیه یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک و ان لم تفلح فإنا بلغنا رسالتنا و



اللّٰهُ يَعصمك من الناس... (۱) مبنی بر ابلاغ ولایت عهدی امیرالمؤمنین علیه السلام بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد.

حضرت در محل جحفه در کنار برکه غدیر در روز ۱۸ ذی الحجه سال دهم هجرت دستور بر توقف کاروان را دادند. به دستور حضرت منبری از جهاز شتران برپا شد و حضرت بر فراز آن خطبه‌ای مفصل و طولانی که چکیده و عصاره ۲۳ سال رسالت خود بود را بیان داشتند و برنامه هدایتی مردم را تا برپایی قیامت تذکر دادند، دست امیرالمؤمنین را به قدری بالا آوردند که سفیدی زیر بغل حضرت نمودار گشت و آنگاه فرمودند:

### من کنت مولاہ فعلی مولاہ.

در تاریخ ثبت کرده‌اند که از اولین کسانی که به امیرالمؤمنین علیه السلام تبریک گفتند «عمر بن خطاب» می‌باشد. در این زمان حسان بن ثابت با اجازه پیامبر صلی الله علیه و آله شعری در این رابطه سرود و سپس یکایک افراد با امیرالمؤمنین بیعت کرده و بروی به این جانشینی تهنیت گفتند.

در بخش دوم به معرفی حدیث غدیر پرداخته شده است. اسنادی که به این واقعه و حدیث غدیر اشاره دارد به قدری زیاد است که بیان می‌کند که این حدیث از قطعی‌ترین روایات اسلامی و مصداق روشنی از حدیث متواتر می‌باشد که در این خصوص آن اندازه که پیشوایان اهل سنت و مورخان و سیره‌نویسان ایشان نوشته‌اند کافی خواهد بود.

راویان این حدیث بعد از واقعه غدیر، از اهل بیت علیهم السلام شروع شده تا به صحابه و تابعین می‌رسد و نیز عده بسیاری از علمای اهل سنت از ابتدای قرن دوم تا قرن چهاردهم به این حدیث اشاره کرده‌اند.

در بین علمای اهل سنت عده بسیاری چون سیوطی، شمس الدین ذهبی، ابن ابی الحدید، ابن کثیر دمشقی بر تواتر این حدیث و عده‌ای چون ابن حجر هیثمی، حاکم نیشابوری، نورالدین حلبی، ابن حجر عسقلانی، سبط ابن جوزی بر صحت این حدیث تصریح کرده‌اند.

در این میان عده‌ای از علمای اهل سنت مانند محمد بن جریر طبری، حافظ بن عقده، شمس الدین ذهبی، ابن عساکر درباره اسناد این حدیث شریف تألیفاتی داشته‌اند.

از آنجا که پیامبر صلی الله علیه و آله در خطبه فرمودند:

## فلیبلغ الشاهد الغائب والوالد الولد الى يوم القيامة.

اهل بیت علیهم السلام در مواقع حساس بارها به این حدیث احتجاج کرده‌اند.

در بخش سوم به معرفی خطبه غدیر پرداخته شده است و اینکه این خطبه از نظر محتوا، موضوع، سخنران، مجلس، مخاطبان و... دارای اهمیت خاص و ویژه‌ای بوده است. با وجود که بسیاری از علما و نویسندگان عامه از خطبه غدیر به بیان چند جمله اکتفا کرده‌اند اما در میان محدثان غیر شیعی برخی به بیان خطبه پرداخته‌اند، عده‌ای از نویسندگان آنها هم با وجودی که به لفظ «خَطَبَ» در کتب خود در مورد پیامبر صلی الله علیه و آله در روز غدیر تصریح کرده‌اند اما عملاً به بیان حدیث غدیر پرداخته‌اند، با وجودی که در طول زندگی پیامبر صلی الله علیه و آله دیده نشده که حضرت جمعیتی به آن عظمت را جمع کنند برای بیان چند جمله و آن هم به اسم خطبه معرفی شود.

در رابطه با محتوا و متن خطبه می‌توان بیان داشت که این متن توسط بعضی از بزرگان به ۱۱ بخش تقسیم شده که در ابتدا با حمد و ثنای الهی شروع می‌شود و سپس به معرفی جانشینان پیامبر صلی الله علیه و آله یکی بعد از دیگری می‌پردازد و فضایل امیرالمؤمنین علیه السلام را یادآور می‌شود و اکمال دین را با امامت امیرالمؤمنین علیه السلام معرفی می‌کند. در ادامه سفارش به قرآن و عترت کرده و به بیان خصوصیات امام زمان علیه السلام می‌پردازد. در ادامه زمینه‌سازی برای بیعت با حضرت انجام می‌شود و از جمعیت حاضر بیعت زبانی گرفته می‌شود.

در بخش چهارم به معرفی منابع شیعی که بیان‌کننده خطبه هستند پرداخته شده است.

متن مفصل و کامل خطبه غدیر در نه کتاب از منابع اصیل اسلامی با اسناد متصل نقل شده است این کتاب‌ها عبارت‌اند از: «روضه الواعظین»، «الاحتجاج»، «الیقین»، «نزهة الکرام»، «الاقبال»، «العدد القویه»، «التحصین»، «الصراط المستقیم» و «نهج الایمان».

روایات این کتاب‌ها به سه طریق منتهی می‌شود که عبارت‌اند از:

۱- روایات امام باقر علیه السلام که با اسناد متصل در چهار کتاب «روضه الواعظین»، «الاحتجاج»، «الیقین» و «نزهة الکرام» نقل شده است.

۲- روایت حدیقه بن یمان که با اسناد متصل در کتاب «الاقبال» آمده است.

۳- روایت زیدبن ارقم که با اسناد متصل در چهار کتاب «العدد القویه»، «التحصین»، «الصراط المستقیم» و «نهج الایمان» نقل شده است.

نویسندگان این کتاب‌ها به تصریح علمای رجال و سیره‌نویسان از افراد متقی و پرهیزکار و نمونه بارز زهد و تقوا در زمان خود بوده‌اند. در بین اینان فردی چون سیدبن طاووس می‌باشد که خود گوید نیمه شبی در پله‌های سرداب صدای دلنشین یوسف فاطمه علیها السلام را شنیدم که بر شیعیان‌شان دعا می‌کردند. در بخش پنجم به معرفی اسناد و رجال خطبه غدیر پرداخته شده است و تک‌تک افراد سلسله سند مورد بررسی رجالی قرار گرفته‌اند.

حاصل اینکه گرچه عده‌ای از مورخان و مفسران از بیان خطبه مفصل پیامبر در حجة الوداع اجتناب کرده‌اند یا اگر به واقعه اشاره نموده‌اند به بیان چند جمله بیشتر اکتفا کرده‌اند اما این خطبه از میراث‌های حدیث شیعه می‌باشد که با تلاش علما و بزرگان به دست ما رسیده است. محتوای این خطبه به صورت قطعات مجزا در احادیث معتبر دیگر موجود می‌باشد و این خطبه از نظر سندی دارای اسناد معتبر است.

از آنجا که در این رابطه تا به امروز تحقیقی گسترده و مستقل انجام نشده است، یا اگر انجام شده هنوز در دسترس عموم قرار نگرفته است، در این تحقیق با دشواری‌های بسیاری مواجه بودم. از جمله بررسی رجالی افراد سند این خطبه که بخش اعظم فرصت پایان‌نامه - شاید نزدیک به دوسوم زمان - را به خود اختصاص داد، که می‌توان عدم تسلط به مسائل رجالی و حدیثی را به آن اضافه نمود. به عنوان نمونه، برای یافتن شرح حال یکی از افراد این سلسله سند به نام «احمدبن محمد طبری» معروف به «خلیلی» تعداد ۵۸۷۰ مورد طبری و خلیلی را به مدت ۲۷ روز بررسی می‌کردم تا به شرح حال و ترجمه وی دسترسی پیدا کردم.

از طرفی تعدادی از کتاب‌های نقل‌کننده خطبه فقط یک بار به چاپ رسیده که آن هم یا در کتابخانه‌ها موجود نبوده یا به علت نادر بودن دسترسی به آن مقدور نبود.

بسیاری از کتاب‌ها که نسخه‌های خطی بودند به علت اینکه از جمله میراث‌های فرهنگی به شمار می‌روند در دسترس نمی‌باشد و چون ناچار به مراجعه به آنها بودم میکروفیلم آنها را مطالعه نمودم؛

در واقع متونی که در این تحقیق ناگزیر از مراجعه به آنها بودم از جمله متون قدیمی عربی بودند. در این اثنا از راهنمایی‌های اساتید محترم راهنما و مشاور، جناب آقای دکتر تاجری و جناب آقای دکتر مستفید بسیار بهره بردم. شایسته است از این اساتید محترم که زحمت مطالعه صفحه به صفحه این مطالب را قبول کرده، کمال تشکر را بنمایم. از خداوند متعال بقای عمر باعزت این عزیزان را در راه خدمت به ولایت مولا علیه السلام را خواستارم.

بر این مطلب اقرار دارم که با توجه به عدم آگاهی و اطلاعات کافی و مشکلاتی که نقل شد، این جزوه از نقص‌های بسیاری برخوردار است.

جای بسی امید است اگر بتوان در مورد این میراث گرانبهای شیعه و در جهت اثبات حقانیت مظلوم سقیفه، امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، قدمی برداشته شود شاید که مورد قبول آن یگانه منجی عالم بشریت قرار گیرد.

خدایا نام ما را در زمره «اللهم انصر من نصره» ثبت فرما و به ما شناختی از «اللهم اخذل من خذله» عنایت نما.

به امید روزی که موعود منتظر غدیر، با ظهورش نام غدیر را جهانی نماید.

### تبیین اهمیت موضوع

نظر به اینکه واقعه غدیر خم از ابتدای وقوع و در قرن‌های نخستین تا عصر حاضر پیوسته از اصول مسلم و حوادث انکارناپذیر بوده است، بین صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و تابعین چه پیش از دوران خلافت ظاهری امیرالمؤمنین علیه السلام و چه در عهد خلافت آن حضرت و چه بعد از آن، استدلال به غدیر و یادآوری آن به صورت‌های متفاوت اتفاق افتاده است.

درست است که سال‌ها از واقعه غدیر گذشته اما حقیقت غدیر از وجوه مختلف برای مسلمانان مطرح می‌باشد و از جمله حقایقی است که در متن لحظه‌ها تکرار می‌شود. از طرفی این واقعه یکی از مهم‌ترین حوادث تاریخ اسلام است؛ چراکه نگاهبان دستاوردهای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تا برپایی قیامت بوده و آخرین حکم آسمانی می‌باشد.